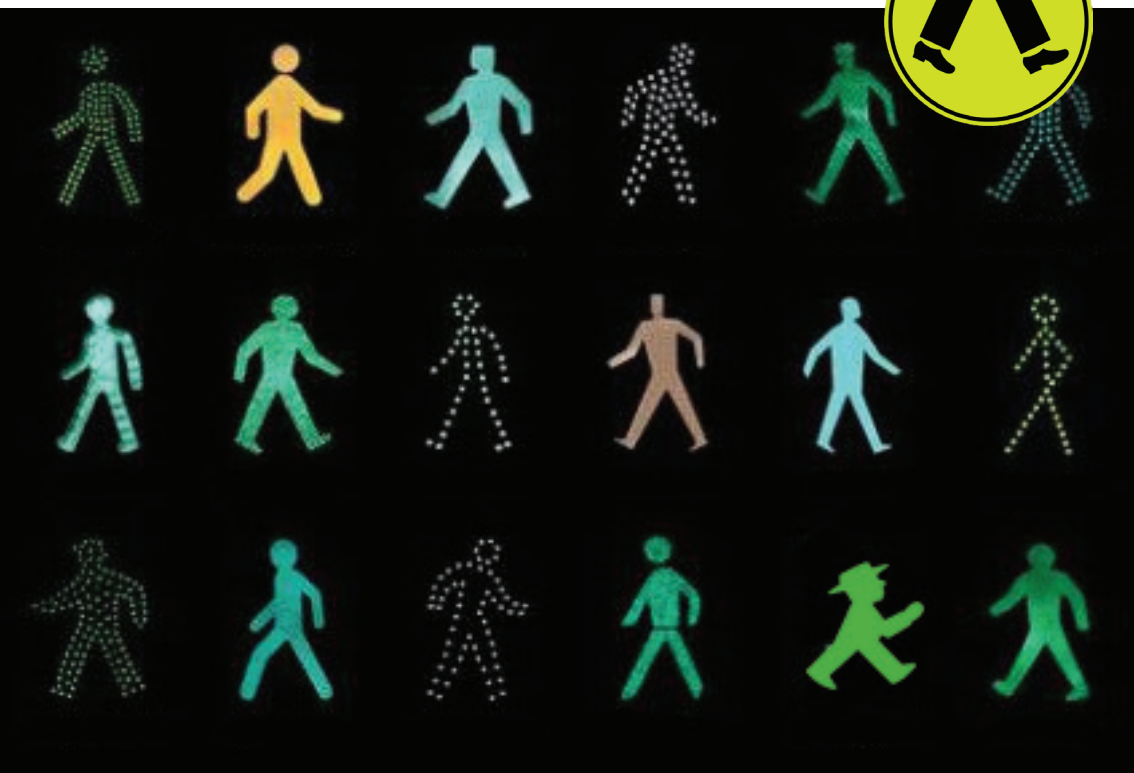

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА И ЉУДСКИХ ПРАВА

НАУЧНИ СКУП

САВРЕМЕНЕ МИГРАЦИЈЕ МАЊИНА ИЗ СРБИЈЕ

26. септембар 2025. године | САНУ, Кнез Михаилова 35

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

Академик ТИБОР ВАРАДИ, председник

Академик АЛПАР ЛОШОНЦ

проф. др ТАМАШ КОРХЕЦ

др БИЉАНА СИКИМИЋ

др МАРТА СТОЈИЋ МИТРОВИЋ

др АЛЕКСАНДРА ЋУРИЋ МИЛОВАНОВИЋ

др ЗОРАН ЛУТОВАЦ

ДРАГИЦА ПУЉАРЕВИЋ

ПРОГРАМ

петак, 26. септембар 2025. године

Свечана сала САНУ

САВРЕМЕНЕ МИГРАЦИЈЕ МАЊИНА

Председава: Мирјана Рашевић, дописни члан САНУ

10.00	ПОЗДРАВНЕ РЕЧИ
Академик ЗОРАН КНЕЖЕВИЋ
Академик ТИБОР ВАРАДИ
10.15–10.35	Зоран Лутовац
Политички контекст савремених миграција мањина из Србије
10.35–10.55	Ивана Крстић
Правни оквир миграција националних мањина: стандарди, пракса и изазови
10.55–11.15	Мирјана Бобић
Социолошки аспекти миграција
11.15–11.35	Јелена Предојевић Деспић
Етнички аспекти спољних миграција из Србије у пописној статистици између 1971. и 2022. године
11.35–12.00	Пауза за кафу

МИГРАЦИЈЕ МАЊИНА И МАТИЧНЕ ДРЖАВЕ

Председава: проф. Тамаш Корхец

12.00–12.15	Арпад Пап, Роберт Бадиш
Један век миграција Мађара из Србије
12.15–12.30	Анкица Драгин
Познавање мађарског језика као критеријум за стицање двојног држављанства Републике Мађарске у поједностављеном поступку

- 12.30–12.45 Дражен Живић
Процена грубог миграцијског биланса одабраних националних мањина у Републици Србији у периоду 2002–2022.
- 12.45–13.00 Гордана Благојевић
Миграционе тежње младих Словака у Србији данас
- 13.00–13.30 Дискусија

МИГРАЦИЈЕ МАЊИНА У СВЕТЛУ ОБРАЗОВАЊА И МЕДИЈА

САНУ, сала 3/1 спрат

Председава: др Марта Стојић Митровић

- 12.00–12.15 Весна Лукић
Школовање у страном контексту: међународне студентске миграције и идентитети
- 12.15–12.30 Пера Ластаћ
Миграције средњошколаца у Будимпешти
- 12.30–12.45 Романца Јовановић
Уџбеници на језицима националних мањина у светлу миграционих кретања становника у Републици Србији
- 12.45–13.00 Дубравка Валић Недељковић
Еволуција медија на језицима националних мањина у Србији: компаративна анализа 1990, 2015. и 2025. године – тихо гашење
- 13.00–13.30 Дискусија
- 13.30–14.30 Коктел, Клуб САНУ

МИГРАЦИЈЕ МАЊИНА И ОЧУВАЊЕ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА

Свечана сала САНУ

Председава: др Биљана Сикимић

- 14.30–14.45 Анђела Бабић
Банатски Бугари у Србији – њихове миграције и контакти с другим језицима као узроци очувања/угрожености језика
- 14.45–15.00 Цветко Иванов
Миграција бугарске националне мањине, са посебним освртом на последња четири пописа становништва

- 15.00–15.15 Синиша Челојевић, Сузана Михајловић Јовановић, Данијела Николић
Савремена миграција Влаха – Миграција Влахилор
- 15.15–15.30 Мирјана Ћорковић
Утицај миграција на губитак и очување цинцарског у Србији
- 15.30–16.00 Дискусија

ЕТНИЧКИ, ВЕРСКИ И РОДНИ ИДЕНТИТЕТИ У УСЛОВИМА МИГРАЦИЈА

САНУ, сала 3/1 спрат

Председава: Александра Ђурић Миловановић

- 14.30–14.45 Нина Аксић
Од „бауштеле“ у Западној Европи до универзитетског образовања у Азији –
Бошњачке миграције из Новог Пазара и околине
- 14.45–15.00 Јадранка Ћорђевић Црнобрња
Миграције Горанаца у 21. веку и очување горанског културног наслеђа
- 15.00–15.15 Данијела Здравковић
Савремене тенденције албанских миграција у јужној Србији (Прешево и
Бујановац)
- 15.15–15.30 Александра Ђурић Миловановић, Марко Галић
Миграције религијских мањина из Југославије: Случај адвентиста седмог дана и
транснационалне религијске заједнице у Немачкој
- 15.30–15.45 Зорица Мршевић
Србија: Миграције ЛГБТ мањине
- 15.45–16.00 Дискусија
- 16.00 ЗАВРШНА ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧЦИ
Свечана сала САНУ

На крају конференције биће одржана пленарна седница на којој ће председавајући и чланови ОО сумирати излагања и предложити закључке конференције.

КЊИГА АПСТРАКАТА

ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА МАЊИНА ИЗ СРБИЈЕ

Зоран Лутовац

Институт друштвених наука

Миграција мањина из Србије је сложена друштвена појава на коју утиче комбинација унутрашњих и спољних фактора, а политички контекст игра једну од кључних улога. Разумевање правног оквира, природе политичког поретка, политичке културе у Србији, као и поређења са суседним земљама, неопходно је за потпуну слику и контекст миграција мањина из Србије.

Законодавни оквир за заштиту мањина је свеобухватан и усклађен са међународним стандардима, међутим ефективна примена тих закона је често проблематична због изазова у владавини права, слабости институција, ограничене слободе медија и присутности националистичке реторике и одбојности према „другима“ у политичкој култури.

Природа политичког поретка у Србији, посебно у погледу владавине права, ефективног гарантовања права и слобода, слободе медија и независности судства, је кључни фактор који утиче на положај мањина и њихову одлуку о миграцији.

Иако је Србија декларативно посвећена владавини права, постоје значајни изазови у њеној примени. Често се критикује селективна примена закона, недостатак транспарентности у раду институција и општа слабост правне државе. То се одражава и на ефективно гарантовање права и слобода, где су поједина права, укључујући и мањинска, често подложна политичким утицајима.

Слобода медија у Србији је дугогодишњи проблем. Извештаји релевантних међународних организација (попут Репортера без граница, Фридом Хаус-а) указују на константан пад слободе медија, што се огледа у притисцима на новинаре, концентрацији медијског власништва, цензури и аутоцензури, као и доминацији провладиних медија. Ово отежава објективно информисање о проблемима мањина и доприноси стварању атмосфере у којој се критика не толерише.

Политички утицаји на правосудје су често присутни, што умањује поверење грађана, укључујући и мањине, у правичност судских одлука и могућност да се путем суда заштите своја права.

Иако постоје институције попут Заштитника грађана и Националних савета националних мањина, њихова ефикасност и стварна моћ у заштити права варирају. Национални савети се често суочавају са политичким притисцима, док се препоруке Заштитника грађана не поштују увек од стране државних органа. Ово ствара институционалну слабост у систему заштите општих грађанских и посебних мањинских права.

Истовремено, економски развијеније земље „матице“ и суседне земље, посебно оне чланице ЕУ, представљају снажне факторе привлачности због бољих економских перспектива, већег нивоа политичке стабилности, јаче владавине права и лакше интеграције због културне и језичке блискости. Све то заједно ствара политички амбијент у којем се мањине у Србији, упркос формалним правима, могу суочити са осећајем маргинализације, недовољне заштите и ограничених перспектива, што их подстиче на миграцију, посебно према суседним, матичним или земљама које нуде стабилније и повољније услове за живот.

Кључне речи: миграције, мањине, Србија, политички контекст

ПРАВНИ ОКВИР МИГРАЦИЈА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА: СТАНДАРДИ, ПРАКСА И ИЗАЗОВИ

Ивана Крстић

Универзитет у Београду, Правни факултет

Рад се бави правним аспектима миграција припадника националних мањина из и унутар Републике Србије, полазећи од комплексности савремених миграционих токова који обухватају и унутрашњу мобилност у оквиру земље и прекограничне процесе исељавања. Циљ рада је да представи и анализира релевантан међународни и домаћи правни оквир који уређује положај, права и заштиту припадника мањина у миграционом контексту, као и да осветли кључне изазове у пракси у примени тих норми.

У првом делу рада биће анализирани међународни и европски стандарди, укључујући Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Оквирну конвенцију за заштиту националних мањина, Повељу о мањинским језицима и релевантне билатералне споразуме, као и начин на који су они имплементирани у домаће прописе. Биће размотрени и правни инструменти који се примењују у случају прогона, укључујући Конвенцију УН о статусу избеглица, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, као и Конвенцију против тортуре, од значаја за мањине изложене ризику од присилне миграције.

У фокусу анализе домаћег правног оквира налазе се Устав Републике Србије, Закон о заштити права и слобода националних мањина, Закон о забрани дискриминације, Закон о држављанству, Закон о азилу и привременој заштити, као и други секторски закони у области образовања, медија и локалне самоуправе. Посебна пажња биће посвећена забрани дискриминације, праву на језик и културу, праву на образовање, доступности медија, питању држављанства и политичког учешћа, као и праву на слободно кретање и боравиште.

Други део рада доноси анализу праксе, која открива одређене системске празнине. На пример, припадници мањина који се унутар Србије селе из својих матичних средина често губе приступ образовању, културним институцијама или администрацији на мањинском језику. У прекограничном контексту, двојно држављанство и миграција у матичне државе отварају сложена питања правне припадности, приступа правима и политичке лојалности. Посебно су изазовни случајеви повратника из иностранства, међу којима су бројни припадници ромске заједнице, који по повратку у Србију често остају без докумената, приступа здравству, школовању и становању.

Циљ овог рада је да, указујући на разлике између правне норме и институционалне праксе, укаже на конкретне недостатке и потенцијале, као и да предложи смернице за унапређење домаћег правног оквира, у складу са међународним стандардима и потребама заштите људских и мањинских права у условима миграције.

СОЦИОЛОШКИ АСПЕКТИ МИГРАЦИЈА

Мирјана Бобић

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Од последњих деценија 20. века у свету се дешавају велике демографске, друштвене, политичке, економске, еколошке, технолошке и културне промене. Према подацима Светске банке, 1980, је 94 милиона људи живело изван своје државе рођења или порекла, 1990. 136 милиона, 2023. 184 милиона, а према подацима УН 2024, – 304 милиона. У научној литератури се користи термин „доба миграција“ да означи миграциони бум, повећану, интензивну, планетарну мобилност подстакнуту глобализацијом, а нарочито слободним протоком капитала, људи, информација, роба и услуга, а у последње време се уводе и новији појмови: „доба убрзања“ и „доба промена“, услед невероватне динамике промена у геополитици, екологији, и технологији.

Миграције су сложен и мултидисциплинаран феномен, предмет проучавања бројних наука, од географије, преко економије, социологије, филозофије, права, политикологије, антропологије, итд. У овом раду се анализирају социолошке димензије савремених миграција. Полази се од основне тезе да су миграциони процеси део шире друштвене промене, те се у складу са тим представљају и главне теоријске парадигме. Оне се односе на узроке и последице миграција по земљу порекла и дестинације, промене у правцима кретања, улогу структура и актера, политика и институција. У вези са трансформацијом земаља од емиграционих ка имиграционима, што је рецимо, случај са западном Европом, од друге половине 20. века, а у новије време и другим деловима света (бившим социјалистичким земљама, новим чланицама ЕУ, затим арапским итд) развијане су транзиционе теорије, а пролиферација квалитативне методологије увела је и родне приступе у студијама миграције. Од почетка 21. века у вези са великим приливом и значајем дознака истакнута је веза миграција и развоја која истиче потенцијалне добити, а не само губитке од миграција (економске, социјалне, личне и породичне, итд), са посебним акцентом на дијаспору, транснационалне мреже и повратнике. Транснационалне мреже омогућавају да се одржавају везе са земљама порекла истовремено учествујући у социјалном и економском животу дестинације, те на тај начин стварају динамичке заједнице које се протежу преко националних граница у контексту савременог, глобалног, отвореног друштва.

Дијаспора, тј. онај део емиграната и њихових потомака, који су идентитески повезани са земљом порекла, носилац је великих и растућих економских дознака, које често премашују директне стране инвестиције у земљама порекла. Но, дијаспора и транснационални мигранти преносе и тзв. социјалне дознаке, као и културне ресурсе, иновативна знања, другачију пословну климу и опште вредности. У том смислу дијаспора и емигранти, не само да улажу у потрошњу и доприносе смањењу сиромаштва у земљама порекла, већ имају улогу посредника између различитих друштвених и професионалних мрежа, мрежа праксе и мрежа знања земаља дестинације и порекла, те поседују и потенцијал шире друштвене промене. Светска искуства (Мексика, Кине, Индије, и др.) показују да чланови дијаспоре исказују спремност да, полазећи од емотивног капитала, осећања блискости са

државом порекла, локалном заједницом и својом етничком групом, инвестирају у развојне пројекте (ИКТ, инфраструктуру, итд.) и активирају локалну радну снагу, а део њених припадника се и враћа у земљу порекла.

ЕТНИЧКИ АСПЕКТИ СПОЉНИХ МИГРАЦИЈА ИЗ СРБИЈЕ У ПОПИСНОЈ СТАТИСТИЦИ ИЗМЕЂУ 1971. И 2022. ГОДИНЕ

Јелена Предојевић Деспић

Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања

Етнички аспекти спољних миграција из Србије представљају важан и комплексан део укупне слике миграционих процеса и демографског развоја. Националном пописном статистиком, од 1971. до 2022. године, као посебан скуп обухваћена су лица из Србије на раду или боравку у иностранству. Такође, попис садржи и податке о повратницима из иностранства. Иако постоје бројна методолошка ограничења, подрегистрација и све већи број емиграната непознате националне припадности, попис представља најважнији извор статистичких података о емигрантима из Србије и повратницима, а нарочито о њиховом регионалном пореклу и етничкој структури.

У раду се на основу посебне обраде података пописа становништва анализирају етнички миграциони аспекти (дужина боравка у иностранству, главне земље порекла, образовне карактеристике и др), регионално порекло становништва Србије у иностранству, као и најважније социо-демографске структуре повратника из иностранства према етничкој припадности, у периоду између 1971. и 2022. Резултати анализе указују да су регионалне разлике најочљивије на нижим територијално-административним нивоима, а нарочито на општинском нивоу може се јасно сагледати хетерогеност етносociјалне структуре становништва. Раст значаја етничке компоненте у емиграцији становништва Србије уочава се нарочито након распада бивше Југославије, када су политичке и економске кризе и рат оставили тешке последице у целој земљи, а продубили регионалне разлике.

Етничка структура емиграната, и на нивоу целе Србије, и у зонама изразите емиграције, доминантно је детерминисана етничком структуром укупног становништва. Такође, структура емиграната по националности битно зависи и од тзв. склоности ка миграцији припадника етничких заједница, условљене факторима на макро, мезо и микро нивоу. Посматрано по зонама изразите емиграције, подаци указују да се тренд етничке диференцираности емиграната, који се постепено стварао, наставља и у последњем међупописном периоду, по уделима појединих националности у укупном емигрантском контингенту, а за неке групе и по бројности. Посматрано према најбројнијим националностима у земљи (Срби, Мађари, Бошњаци и Муслимани, Роми и Албанци), оне су најбројније и у иностранству, али уз значајне разлике у уделима. И у погледу дистрибуције лица према земљама пријема постоје велике етничке и регионалне разлике. У том смислу је веома важно указати на значај мигрантских мрежа (или њиховог одсуства), које су се током неколико деценија развијале између земаља дестинације и одређених регионалних центара и / или националности, што је водило ка формирању интензивних ланчаних миграција. Такође, дисбаланс између понуде и потражње радне снаге у Србији и појачана потражња за радном снагом у Европи, убрзана интернационализација образовања, нарочито високог школовања, као и миграционе мере земаља Европске уније, утичу на даље усложњавање етничких миграционих разлика и развијање нових транснационалних типологија миграција и мобилности, укључујући привремене и циркуларне миграције.

Ови налази имају важне импликације и за даља истраживања. Потребно је дубље анализирати како спољне миграције утичу на етничке заједнице у Србији – посебно у погледу демографског развитка и социјалне укључености, као и очувања идентитета у светлу све заступљеније транснационалне мобилности и утемељења у више друштава истовремено. Даља истраживања би такође требало да се баве превазилажењем концептуалних и методолошких недостатака у проучавању комплексних аспеката међународних миграција и мобилности, а уз бољу интеграцију иновативних квантитативних и квалитативних метода које ће употпунити разумевање специфичности миграционог процеса из етничке перспективе, од доношења одлуке, до адаптације у ново окружење, интеграције / реинтеграције.

JEDAN VEK MIGRACIJA MAĐARA IZ SRBIJE

Arpad Papp, Robert Badiš

Migracija Mađara iz južnih delova Ugarske prisajedinjene sa Srbijom dana 25. novembra 1918. godine, odnosno obostranog ratifikovanja Trijanonskog sporazuma jula 1921. godine je sa pravnog gledišta prvi period migracije Mađara iz Srbije, odnosno KSRS. U međuratnom periodu smo isto tako svedoci prisilne i spontane migracije, proterivanja Mađara sa jedne strane iz političkih razloga, ili zbog ekonomskih prilika. Nakon završetka drugog svetskog rata je broj izbeglica nepoznat iz više razloga: nije poznat ni tačan broj izgubljenih života prilikom odmazde nad Mađarima, kao ni broj onih pripadnika Nemaca, koji su se izjasnili kao Mađari koristeći mogućnost da se izjasne kao supružnici.

Nakon konsolidacije režima Titove Jugoslavije, krajem šezdesetih godina prošlog veka otvorila su se vrata „Gastarbajterima“, školovanim majstorima mađarskog i prvobitno nemačkog korena – po terminu se lako može naslutiti da se radi o privremenom radu u Saveznoj Republici Nemačkoj – od kojih je velik broj održavao „dvojni život“ radeći u inostranstvu a stečeni kapital ulažući u zemlji – dok se znatan deo njih trajno nastanio u SR Nemačkoj.

Nemili događaji devedesetih godina – strah od građanskog rata i duboka ekonomska kriza, egzistencijalna nesigurnost – je otisnula novu kontingentu Mađara van granica.

Posmatrajući period od poslednjih sto godina možemo zaključiti da su se naizmenično događali ratovi ili opasnost rata, odnosno ekonomske krize, koji su negativno uticali na brojnost etničke zajednice Mađara. Trend migracije se nije preokrenuo, ali posle milenijuma je pod uticajem novih globalnih ekonomskih faktora.

Tokom 2000-ih godina u prvi plan je došla migracija mladih intelektualaca i učenika u cilju školovanja, što je dodatno podstaknuto otvaranjem Evropske unije i liberalnijom politikom Mađarske u vezi sa dvojnim državljanstvom. Paralelno s tim i srednjoškolci sa stručnom spremom počinju da odlaze u inostranstvo nakon uspostavljanja migracionih kanala. Odlazak mađarske zajednice iz Vojvodine ne predstavlja samo demografski već i identitetski izazov, mobilnost u mnogim slučajevima postaje trajno ili konačno iseljavanje, dok društvena kohezija onih koji ostaju kod kuće sve više slabi.

U ovom izlaganju ćemo, na osnovu empirijskih istraživanja, popisnih podataka i stručne literature, predstaviti motivacione faktore koji stoje iza migracija. Cilj našeg predavanja je da se razume kako migracija u 21. veku menja društvenu strukturu i buduću perspektivu vojvođanskih Mađara.

ПОЗНАВАЊЕ МАЂАРСКОГ ЈЕЗИКА КАО КРИТЕРИЈУМ ЗА СТИЦАЊЕ ДВОЈНОГ ДРЖАВЉАНСТВА РЕПУБЛИКЕ МАЂАРСКЕ У ПОЈЕДНОСТАВЉЕНОМ ПОСТУПКУ

Анкица Драгин

Правни факултет Универзитета УНИОН у Београду

Држављанима других земаља чији преци су били мађарски држављани, односно онима који докажу своје мађарско порекло и знање мађарског језика, од почетка 2011. године омогућено је да држављанство Републике Мађарске стекну у посебном, поједностављеном поступку. Усвајање измена Закона о држављанству Републике Мађарске није прошло без отпора јавности: о овом питању одржан је чак и референдум 2004. године. Након што је Закон коначно измењен 2010. године, прилику да постану мађарски држављани искористила су првенствено лица која се изјашњавају као припадници мађарске националне мањине у суседним државама. Последице ратних 1990-их у земљама бивше СФР Југославије, транзиције у земљама некадашњег Источног блока, успостављања Шенгенске зоне, те након пријема Мађарске у Европску Унију (ЕУ), захтеве за мађарско држављанство почели су да подносе и они који се не изјашњавају нужно као Мађари, али који су имали прописано мађарско порекло. Држављани Србије су други по бројности који су искористили ову могућност. Разлози за то (били) су прагматичне природе и одражавају потребу подносилаца захтева за унапређењем услова остваривања њихових људских права. Актуелна политичка збивања у Србији у време и након усвајања поменутог Закона код њених су грађана појачавала утисак економске неизвесности и политичке несигурности, те су многи излаз видели у емиграцији уз помоћ „мађарског пасоша”. Значајном препреком на том путу показао се формални захтев за познавањем мађарског језика на одговарајућем, али непрецизно одређеном нивоу, које током поједностављеног поступка стицања држављанства Републике Мађарске надлежни службеници процењују у више наврата. Уколико процене да подносилац захтева не влада одговарајућим нивоом мађарског језика, о томе се сачињава белешка и његов захтев, по правилу, бива одбијен, у складу са прописима. Друга околност значајна за овај рад је предлог нове измене Закона, поднет Парламенту у марту 2025. године, која би омогућила да се двојним држављанима чије друго држављанство није оно неке од земаља ЕУ, Швајцарске, Норвешке, Исланда или Лихтенштајна мађарско држављанство привремено одузме на десет година из државно-безбедностних разлога. Ова етнографска, ауторефлексивна студија случаја са правноантрополошким елементима бави се питањем познавања језика као критеријума за стицање двојног држављанства Републике Мађарске у поједностављеном поступку. Будући да је потребни ниво познавања мађарског језика, као и начин његовог доказивања, односно провере непрецизно дефинисан у релевантним позитивно-правним прописима, поставља се питање не само објективне језичке компетенције поступајућих службеника да процене ниво знања језика подносилаца захтева у поменутом поступку, него и њиховог могућег арбитрерног, па и дискриминишућег поступања, на шта указује и релевантна литература.

Кључне речи: двојно држављанство, Република Мађарска, мађарски језик, поједностављени поступак добијања држављанства

PROCJENA GRUBE MIGRACIJSKE BILANCE ODABRANIH NACIONALNIH MANJINA U REPUBLICI SRBIJI U RAZDOBLJU 2002–2022.

Dražen Živić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Vukovar

Migracije su bitna dinamička komponenta demografskog razvoja svake populacije u cjelini, a na osobit način pojedinih struktura stanovništva među kojima se osobito ističe etnička struktura. Bez poznavanja veličine i strukture prostorne pokretljivosti stanovništva nije moguće u potpunosti razumjeti uzroke i posljedice demografskih promjena, kao i utjecaja demografskih i nedemografskih (društvenih, političkih, ekonomskih, kulturoloških i dr.) čimbenika na prošle, sadašnje i buduće demografske promjene. Republika Srbija država je sa relativno homogenim etničkim sastavom stanovništva, ali koju uz većinski srpski narod, čine i manje ili više brojni pripadnici različitih etničkih skupina, odnosno nacionalnih manjina. Njihov aktualni demografski razvoj u velikoj je mjeri determiniran suvremenim migracijskim procesima, naročito vanjskom migracijom kao posljedicom složenih globalnih društvenih i ekonomskih procesa koji, bilo kao potisni, bilo kao privlačni čimbenik određuju broj i strukturu migranata, a time i veličinu i demografske karakteristike same nacionalne zajednice. Za razliku od vitalne i popisne statistike koja je uglavnom visokog stupnja metodološke pouzdanosti, podatci o migracijama, naročito o strukturama migranata bitno su nižeg stupnja cjelovitosti, a time i pouzdanosti, pa se u demografskim analizama poseže i za drugim metodama istraživanja. Jedna od njih je procjena grube migracijske bilance kao aproksimativne razlike između broja doseljenih i odseljenih, a koja se računa usporedbom popisne i prirodne promjene u određenom vremenskom razdoblju. U navedenom kontekstu u ovom će se radu, unatoč metodološkim ograničenjima, usporedbom promjene broja pripadnika odabranih nacionalnih manjina kao i podataka njihove vitalne statistike (rađanje i umiranje prema etničkom obilježju) procijeniti gruba migracijske bilanca kao orijentacijski pokazatelj veličine, trenda i važnosti migracije u vremenskom okviru kojega čine rezultati popisa u Republici Srbiji 2002, 2011. i 2022. godine. Cilj istraživanja je utvrditi postoje li značajnije razlike u migracijskoj bilanci između ukupnog stanovništva Srbije i odabranih nacionalnih manjina, odnosno postoje li razlike između pojedinih manjinskih zajednica. Osnovni kriterij odabira nacionalne manjine jest njihova brojnost, što znači da su u analizu uključene samo one manjinske zajednice koje su u sva tri analizirana popisa stanovništva imale najmanje 10.000 pripadnika (Bošnjaci, Bugari, Bunjevci, Vlasi, Mađari, Makedonci, Muslimani, Romi, Rumunji, Rusini, Slovaci, Hrvati i Crnogorci). Navedene manjinske zajednice imale su, prema rezultatima Popisa 2022, ukupno 678.594 pripadnika, što znači da su u ukupnom stanovništvu Republike Srbije sudjelovali sa 10,2%. U odnosu na rezultate Popisa 2002. njihov je broj smanjen za 314.772 osobe ili za 31,7%, što upozorava na visoke demografske gubitke prirodnim i mehaničkim putem, pa je znanstveno relevantno istražiti u kojoj je mjeri bioreprodukcija, a u kojoj su mjeri migracije determinirale njihovu snažnu depopulaciju u posljednja dva međupopisna razdoblja.

МИГРАЦИОНЕ ТЕЖЊЕ МЛАДИХ СЛОВАКА У СРБИЈИ ДАНАС

Гордана Благојевић
Етнографски институт САНУ

Миграције Словака из Србије започете пре нешто више од 35 година посебно су интензивирани током протекле деценије. У фокусу овог рада насталог на основу сопствених теренских истраживања налазе се млади припадници словачке националне мањине у Србији. Циљ је да се укаже на разлоге за исељавање код младих Словака из Србије. Кроз анализу резултата добијених методом анкете и интервјуа могу се сагледати фактори који подстичу младе људе да напусте земљу. Ова сазнања могу бити од користи надлежним институцијама како би допринеле стварању бољих услова и квалитета живота у Републици Србији.

Кључне речи: Словаци, разлози за миграције, млади

ШКОЛОВАЊЕ У СТРАНОМ КОНТЕКСТУ: МЕЂУНАРОДНЕ СТУДЕНТСКЕ МИГРАЦИЈЕ И ИДЕНТИТЕТИ

Весна Лукић

Институт друштвених наука

Снага истраживачког поља миграција је у његовој интердисциплинарности. У модерно доба порозних граница, флуидности друштва, флуидности припадности, али и интернационализације високог образовања, у средишту овог рада је идентитет међународних студената. Искуство школовања у иностранству посматра се као сложено искуство социјализације и прилагођавања новом академском и друштвеном окружењу, а идентитет као комплексан и непостојан конструкт у процесу сталног преговарања и поновног прилагођавања.

Полазећи од демографског и друштвеног значаја миграција, циљ рада је да се, кроз испитивање карактеристика и ставова међународних студената, прошире научна сазнања о обрасцима међународних студентских миграција и истражи утицај овог миграционог искуства на (пре) обликовање идентитета студената у контексту Србије. Рад се ослања на резултате IS-MIGalN пројекта, добијене комбиновањем квантитативних и квалитативних метода.

Резултати показују да код испитаника преовладава став да их је студирање у иностранству променило, док готово половина сматра да их је ово искуство веома променило. Искуства промена доживљених током студирања у иностранству приказана су из перспективе међународних студената у Србији и студената из Србије који су студирали или и даље студирају у иностранству. Ове промене утичу на константно грађење и надградњу компоненти културног, просторног, професионалног и етничког идентитета главних актера и дугорочно мењају њихову самоперцепцију идентитета, животни стил, свакодневну организацију, менталитет и односе са другим појединцима и групама.

Кључне речи: адаптација, идентитет, међународне миграције, студенти, Србија

МИГРАЦИЈЕ СРЕДЊОШКОЛАЦА У БУДИМПЕШТИ

Пера Ластих

Српски институт, Будимпешта

У Будимпешти је 1955. године почела да ради „Државна јужнословенска гимназија“ која се следећих деценија трансформисала у Српско-хрватску / Хрватско-српску гимназију у коју су се уписивала деца припадника хрватске, српске и словеначке националне мањине из целе Мађарске, махом са села, и која је постала расадник интелигенције ових националних мањина у Мађарској. Услед распада Југославије долази 1992. године до раздвајања ове образовне установе на српску и хрватску гимназију. Од 2010. године српска гимназија носи име Николе Тесле. У српској гимназији се уместо раније двојезичне (на српскохрватском и мађарском језику) одвија настава на српском језику у складу са специјалним државним наставним програмом за мањинске школе која подразумева поред учења мађарског језика, мађарске историје и учење српске историје и тзв. „народописа“ (елемената српске културе цивилизације, пре свега на тлу Мађарске). Од самог почетка, од настанка самосталне српске установе са којим се паралелно одвија свестрана дубока криза у Србији, постоји знатно интересовање за упис у ову школу не само бројних досељеника из Србије и српских крајева других бивших југословенских република, него и самих грађана, углавном српске народности, који живе у овим земљама, ван Мађарске. Матуранти гимназије имају могућност да наставе студије у земљама Европске уније и у самој Мађарској што подстиче и мађарска влада посебним студентским стипендијама. У раду се разматра овај процес с посебним освртом на мотивације за упис у српску гимназију у Будимпешти као и на миграцију ученика.

Кључне речи: Српска гимназија у Будимпешти, миграција везана за школовање и студије

УЏБЕНИЦИ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У СВЕТЛУ МИГРАЦИОНИХ КРЕТАЊА СТАНОВНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Романца Јовановић

Завод за уџбенике, Нови Сад

У раду ћемо пажњу усмерити на образовање и имплицитно на уџбенике за основну и средњу школу на језицима националних мањина и на њихов значај за остваривање права мањина у циљу очувања идентитета на простору на коме живе. Школски систем у Републици Србији се заснива на принципу обезбеђивања једнаких услова за образовање и васпитање за све ученике, без обзира на етничку, верску и другу припадност деце. У том контексту Министарство просвете је омогућило свакој националној мањини да, према својим могућностима, организује наставу на матерњем језику. Од двадесет четири националне мањине регистроване на територији Републике Србије осам њих има организовану наставу у основним и средњим школама на матерњем језику, шест мањина има организовану наставу за предмет Матерњи језик са елементима националне културе, а осталих десет немају ниједан вид наставе на матерњем језику. Ради квалитетне наставе потребно је обезбедити и одговарајуће уџбенике.

Постоје три категорије уџбеника на језицима националних мањина: изворно писани, преведени и додаци уз уџбеник за предмете од националног значаја, које Закон о уџбеницима третира као уџбеник. Изворно писани уџбеници су намењени за извођење наставе матерњег језика и музичке културе у циљу изучавања језика, књижевности и музичког стваралаштва припадника националних мањина и доприносе очувања културне баштине, разумевању специфичности и схватању значаја духовних вредности народа коме етнички припадају. Уџбеници за остале предмете су преведени са српског језика на језике националних мањина, а додаци уз неке од тих уџбенике нуде додатне информације из области које су значајне за промовисање стваралаштва националних мањина у нашој земљи.

Миграције становништва из села у градове, па и одлазак у иностранство, у великој мери доприносе смањењу броја ученика, нарочито у руралним срединама, што се директно одражава и на смањење тиража уџбеника на језицима националних мањина. Циљ рада је да укаже на корелацију између миграционих кретања становника у срединама у којима живе и образују се ученици припадници националних мањина и објављивање уџбеника на тим језицима у издању Завода за уџбенике.

Кључне речи: уџбеник, националне мањине, образовање, матерњи језик

ЕВОЛУЦИЈА МЕДИЈА НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У СРБИЈИ: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА 1990, 2015. И 2025. ГОДИНА – ТИХО ГАШЕЊЕ

Дубравка Валић Недељковић
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Циљ овог рада је да се укаже на који начин и зашто су „нестајали“ медији на језицима националних мањина у Војводини у којој су до 1991. били изразито развијени. Анализира се развој медија на језицима националних мањина у Србији у шест референтних периода – 1974–1989, 1989–1999, 1999, 2000–2008, 2008–2015. и 2016–2025. – кроз компаративни институционални и политичко-правни оквир.

Употребом квалитативне анализе извора секундарних података и студија случаја, као и редовних медијских мониторинга које је спроводио вишејезични тим Новосадске новинарске школе дијахроно од 1974. до 1996. и синхроно током деведесетих па све до 2025. идентификоване су промене у доступности, садржају и одрживости информисања на језицима мањина, с фокусом на регулаторни контекст, медијску политику и улогу националних савета. Важан фактор у девастирању информисања на језицима националних мањина у Војводини је и друштвено-политички контекст који је условио и промене у демографском контексту аудиторијума ових медија, дакле припадника мањинских заједница. Неколико таласа миграција ка матичним земљама и Европској унији смањио је значајно број припадника ових заједница посебно у Војводини, па тиме и аудиторијум медија на матерњем језику. Када се томе дода и стасавање нове генерације дигиталних миграната уочава се да су традиционални терестијални извори информисања на матерњем језику под у изразитом маргинализовању.

Период од 1974. па до 1989. бележи снажан успон медија на језицима националних мањина, да би све након тога представљало опадање значаја, професионализма и публике. Први удар долази 1990-их које су окарактерисане високом централизацијом медијског система уз снажну доминацију државног апарата. Медији на језицима мањина тада су махом функционисали у оквиру државних новинско-издавачких кућа и вишејезичних информативних центара у вишенационалним општинама у Војводини. Иако је бележена ограничена уређивачка аутономија ови медији су се бавили правима националних мањина из различитих аспеката и неговали матерњи језик, литературу и културу. Истовремено садржаји су често били и инструмент политизације, али су ипак задовољавали комуникативне потребе свог, не тако малог, аудиторијума. Ваља истаћи такође да су сама права на информисање на матерњем језику била нормативно дефинисана и подржавана, али као и у европским документима ипак недовољно регулисана.

Реформе у периоду од 2000. до 2015. обухватиле су приватизацију локалних и регионалних медија, чиме је створен простор за јачање плурализма, држава је барем формално изашла из медијског власништва, чиме су створени услови за већу независност, истовремено то је отворило и нове ризике по одрживост информисања на језицима мањина. Национални савети су преузели значајну улогу у креирању и подршци, пре свега, штампаних медија на језицима својих заједница чији су власници

постали након што је 2004. године, пошто је примењен закон којим се дефинише повлачење државе као оснивача и власника у медијима националних мањина, Скупштина Војводине пренела своја „оснивачка права“ на националне савете, предајући им право на управљање и уређивачку контролу над овим медијима. Национални савети су радо прихватили медије, али су се, иако и даље потпомогнути средствима из државног буџета, суочили са ограниченим капацитетима и недостатком стабилног финансирања. У многим случајевима, престанак државне подршке значио је и гашење појединих мањинских медија посебно вишејезичних општинских радио-станица.

Истовремено, као што је наведено, неколико таласа миграције становништва мањина, као и стасавање дигитално писмене генерације, окренуте више онлајн садржајима, него традиционалним медијима, допринели су драстичном смањивању аудиторијума. Све већи притисци националних савета на уређивачку политику ових медија, као и смањивање средстава за њихово нормално функционисање, уз недостатак публике мигриране и у географском и у виртуелном смислу своди информисање на језицима мањина тек на податак који би требало да увери институције ЕУ да се у Србији испуњава основно људско право, а то је међу осталима, и информисање на матерњем језику. Може се на основу истраживачких резултата закључити да су до 2025. године, процес дигитализације и ширење интернет платформи омогућили мањинским заједницама нове модалитете продукције и дистрибуције садржаја. Међутим, дигитални јаз, фрагментација публике и економски изазови и даље ограничавају домет и утицај ових медија. Иако је институционална подршка декларативно присутна, њена имплементација варира зависно од политичке воље, локалних услова и позиције у друштву елита националних мањина.

Такође, иако постоји прогрес у формалним правима и институционалним механизмима подршке, кључни изазови опстанка и професионализације мањинских медија остају неразрешени. Одржива будућност ових медија захтева стратешку интеграцију у шире медијске и образовне политике, пре свега медијско описмењавање за јачање свести о неопходности медија на језицима мањина, као и већу подршку истраживачких и цивилних иницијатива које се баве правима мањина.

Кључне речи: националне мањине, медији, Србија, дигитализација, јавна политика, језичка права, национални савети

БАНАТСКИ БУГАРИ У СРБИЈИ – ЊИХОВЕ МИГРАЦИЈЕ И КОНТАКТИ С ДРУГИМ ЈЕЗИЦИМА КАО УЗРОЦИ ОЧУВАЊА/УГРОЖЕНОСТИ ЈЕЗИКА

Анђела Бабић

Балканолошки институт САНУ

Банатски Бугари, познати и као Палћени, представљају етничку групу настањену у српском и румунском делу Баната и у околини Сегедина у Мађарској. Они се сматрају посебним делом шире бугарске популације, који се од већине издваја пре свега на основу религијских обележја – припадају католичкој цркви, али и по сопственом варијетету, палћенском, који се бележи латиничним писмом. Досељавање из данашње централне и северне Бугарске у војвођанску област започело је крајем 17. и трајало током 18. века; уз малобројне повратничке таласе, већина припадника ове групе ту је и остала. У раду се пажња посвећује Палћенима који живе у Србији. Они насељавају мултиетничке средине, најчешће у заједници са Србима, Мађарима и Словацима, што се одражава на њихову употребу језика. Палћенски у Србији оцењен је као угрожен варијетет. У овом раду се испитује да ли (не)постојање миграције из језичке заједнице утиче на очување/угроженост варијетета. Користе се подаци прикупљени упитником у оквиру последњег истраживања Палћена, у пројекту *Рањиви језици и језички варијетети у Србији*. Анализирају се и сучељавају демографски и подаци који се тичу интергенерацијског преноса језика. За анализу се користи програм SPSS и дескриптивна статистика. Резултати се затим разматрају у контексту систематизованих досадашњих истраживања која се тичу миграција Палћена, пре свега у лингвистичким радовима, и резултата пописа Републике Србије почев од 2000. године. Прелиминарни резултати анализе показују да миграције, урбанизација и излазак из језичке заједнице утичу на слабљење употребе палћенског варијетета; испитаници који нису напуштали села с палћенским заједницама чешће користе матерњи језик од оних који су се преселили у урбана насеља.

Кључне речи: Палћени, палћенски, миграције, попис, угрожени варијетет, мултиетничке средине, интергенерацијски пренос језика

МИГРАЦИЈА БУГАРСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОСЛЕДЊА ЧЕТИРИ ПОПИСА СТАНОВНИШТВА

Цветко Иванов

Успостављањем границе између Србије и Бугарске 1879. године дошло је и до националне поделе становништва у пограничном подручју на Србе и Бугаре. Нејским мировним договором из 1919. године, део тадашњег Цариградског и Босилеградског среза са становништвом, које је од 1879. до 1920. године живело у оквиру Кнежевине Бугарске, припао је Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. На тај начин је настала бугарска национална мањина у садашњој Србији. Поред ње, бугарској националној мањини припадају и Банатски Бугари (Палћени), који су се настанили у Војводини после Чипровског устанка.

Број припадника бугарске националне мањине је у сталном опадању. За последњих седамдесетак година број се смањио за више од 47.000 људи, тако да је према попису из 2022. године у Србији регистровано свега 12.918 припадника бугарске националне мањине. Разлози за овај пад су бројни и обухватају економске и политичке миграције (и унутрашње и спољне), негативан природни прираштај, економску неразвијеност региона, лошу инфраструктуру, близину државне границе, асимилацију, као и одлуку дела припадника мањине да се на пописима не изјашњавају као Бугари. Код повремено лоших међудржавних односа, нарочито након успостављања Нејске границе и у периоду Информбироа, долазило је до повећаних притисака и репресије становништва, што је уз деловање бугарске пропаганде, подстакло миграције у Бугарску. У стабилнијим периодима, миграције су углавном биле усмерене ка индустријским центрима у унутрашњости Југославије, посебно Србије и Македоније. Најизразитији пример миграционих процеса и демографских промена бугарске националне мањине у Србији представља општина Димитровград, којој је посвећена посебна пажња у овом истраживању.

Кључне речи: Миграција, пописи, Нејски мировни споразум, Бугари, Срби, бугарска национална мањина

САВРЕМЕНА МИГРАЦИЈА ВЛАХА – МИГРАЦИЈА ВЛАХИЛОР

Синиша Челојевић, Сузана Михајловић Јовановић, Данијела Николић

Удружење за очување обичаја, културе, традиције, језика и идентитета Влаха „Гергина“, Неготин

Влашка заједница у источној Србији живи у 18 општина на географском подручју између Дунава, Мораве и Тимока. Власи су потомци латинизованог, али староседелачког балканског становништва Римског царства.

Власи представљају аутохтону етничку групу са богатим језичким и културним наслеђем. Међутим, као и многе друге заједнице у руралним и неразвијеним подручјима, Власи су у савременом периоду суочени с интензивним миграционим процесима.

Циљ ове анализе јесте да се сагледају узроци, токови и последице тих миграција, као и њихов утицај на очување влашког идентитета.

Још од 19. века забележени су сезонски одласци на рад („печалба“) у друге делове Србије, Влашку, од 1859. Румунију и Аустроугарску. Током социјалистичког периода (1945–1990), Власи су, као и остало становништво, мигрирали ка урбаним индустријским центрима у потрази за послом (нпр. Бор, Београд, Нови Сад). Одлазак у иностранство у већем обиму почиње крајем 20. века (тачније седамдесетих година).

У 21. веку, миграције постају трајније и масовније. Главни правци миграције влашког становништва воде ка западноевропским земљама, нарочито: Аустрији, Немачкој, Швајцарској, Француској и скандинавским земљама.

Узроци миграција: економски разлози, образовни и инфраструктурни, културни и идентитетски.

Последице миграција на локалне заједнице: демографски слом села, губитак институција, нестајање обичаја и језика; на дијаспору: идентитетска разапетост.

Савремене миграције Влаха резултат су сложених економских, друштвених и политичких фактора. Иако доносе појединачне користи у виду бољег животног стандарда, оне дугорочно угрожавају опстанак влашке заједнице у Србији.

УТИЦАЈ МИГРАЦИЈА НА ГУБИТАК И ОЧУВАЊЕ ЦИНЦАРСКОГ У СРБИЈИ

Мирјана Ђорковић

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Циљ овог рада јесте да пружи социолингвистичку анализу положаја цинцарског у Србији у ширем контексту миграционих кретања и вишејезичности. Истраживачка грађа обухвата 30 одговора на социолингвистички *Упитник ВЛингС 1.0*, као и неколико наратива на цинцарском, прикупљених током теренског рада у Србији 2022–2023. године. Одговори су разврстани по генерацијама, почевши од испитаника узраста од 18 година навише, полазећи од претпоставке да су ове разлике важне за разумевање језичких пракси различитих испитаника.

У раду се најпре разматрају изазови истраживања услед недостатка статистичких података о миграцијама Цинцара у и из Србије. Затим се пажња усмерава на потенцијал квалитативних података добијених путем поменутог упитника и наратива. Кључна анализа односи се на утицај миграција на очување и губитак цинцарског језика, при чему су идентификоване различите врсте миграција из Србије: економске миграције (краткорочне и дугорочне), сталне миграције, породичне посете дуже од три месеца, туристичка путовања, као и дужи боравци у земљама порекла.

Истраживање показује да неке миграције доприносе даљем губитку језика, док друге – нарочито оне које укључују контакт са говорницима цинцарског и посећивање места порекла – могу имати подстицајан ефекат на његово очување. Такође су евидентиране и раније миграције ка Србији (у оквиру предложеног корпуса, пре 21. века) које су имале позитиван утицај на одржање језика.

Рад указује на то да су појмови миграција и простора кључни за разумевање динамике језичког губитка, домена и фреквенције употребе, те очувања цинцарског у Србији, у контексту историјских, географских, социополитичких, културних и личних фактора, што може допринети обликовању мера ревитализације овог угроженог језика.

ОД „БАУШТЕЛЕ“ У ЗАПАДНОЈ ЕВРОПИ ДО УНИВЕРЗИТЕТСКОГ ОБРАЗОВАЊА У АЗИЈИ – БОШЊАЧКЕ МИГРАЦИЈЕ ИЗ НОВОГ ПАЗАРА И ОКОЛИНЕ

Нина Аксић

Етнографски институт САНУ

Излагање ће се базирати на резултатима теренског и архивског истраживања миграција Бошњака из Новог Пазара и околине обављаних у последњих десетак година на овом простору. Миграције Бошњака из овог краја представљају сложен процес који се одвијао у више етапа не само у последње нешто више од две деценије, већ и током XX века, а под утицајем различитих друштвених, идеолошко-политичких и економских фактора.

Окосница истраживања јесте да се, помоћу података добијених емпиријским истраживањима, у која делом спадају и архивска истраживања у државним институцијама на локалу, направи увид у неке од елемената миграционих процеса током XXI века:

1. миграционе трасе – ка другим местима у Републици Србији, у земље бивше СФР Југославије, у Западној Европу, у Турску, на Блиски Исток и др.;
2. узроци миграција – економски, образовни, верски и др.;
3. врсте и трајање миграција – (полу)привремени рад – са повременим повратком, пресељење са породицом, образовање и др.

Према прелиминарним истраживањима уочљиво је да доминирају економски разлози миграирања, као што су недостатак посла, слаба инфраструктура, недовољне инвестиције на локалу (град и околина). За миграције из Новог Пазара и његове околине карактеристично је да углавном млађа, али и средња генерација, пре свега мушкараца одлази најчешће на привремени рад у земље Западне Европе (Немачка, Аустрија, Швајцарска, Луксембург). Значајну подршку у овом смислу имају од „бошњачке дијаспоре“. Поред радних миграција, честе су и образовне миграције које су претежно усмерене у правцу Турске и земаља Блиског Истока, најчешће Ирана. Такође, верске (одлазак на хаџ), па и политичке миграције су приметне, али у мањој мери и обично се карактеришу као привремене. У последње две деценије миграције којима би биле обухваћене читаве породице знатно су ређе него у периоду до XXI века.

Циљ истраживања јесте да се, поред сажимања података и прављења статистичког прегледа проблема, направи и анализа узрока и последица ових миграција.

Кључне речи: Нови Пазар и околина, миграције, Бошњаци, „бауштела“, Турска, Блиски Исток

МИГРАЦИЈЕ ГОРАНАЦА У 21. ВЕКУ И ОЧУВАЊЕ ГОРАНСКОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Јадранка Ђорђевић Црнобрња

Етнографски институт САНУ

Миграцијска кретања представљају специфичност горанске заједнице. Историјски извори и етнографска емпиријска грађа сведоче о радним миграцијама горанског становништва у 18. и 19. веку. Прве миграције мушке популације су се одвијале у оквиру сточарских кретања током зимског периода. Те миграције су биле присутне у горанској заједници и пре доласка османског царства на простор Балкана. Печалба (гурбет) представља посебан вид радне миграције мушке популације која се засигурно може пратити од 19. века надаље. Печалба је постепено постала начин живота Горанаца и почиње да бива интензивна након завршетка Другог светског рата. Горанци су мигрирали у скоро сва места у КиМ, потом у Македонију, Србију, као и у све остале републике некадашње СФРЈ, укључујући АП Војводину. У горанској заједници је присутан наратив о горанским посластичарима који су отварали своје радње у сваком граду тадашње државне заједнице. Посебан сегмент историје Горе и горанске заједнице представљају миграције горанског становништва које започињу од осамдесетих година 20. века када се исељавају читаве породице из Горе. Изузетно кризан период за горанско становништво и горанску заједницу представља 1999. година и прва деценија 21. века. Тај период је обележен изузетно интензивним исељавањима Горанаца из Горе и то по први пут у историји Горе сведочимо бројне миграције у државе ЕУ, као и у удаљеније земље (Исланд, рецимо). У другој деценији 21. века можемо да пратимо миграције мушке популације изван Републике Србије (из Београда, Новог Сада, Новог Пазара, рецимо) у државе ЕУ. Говоримо о новом таласу печалбе. Уједно долази до миграција млађе популације Горанаца на универзитетско школовање или докторске студије у иностранство, што представља потпуно нови вид миграције која до сада није била у фокусу истраживача.

Миграције које пратимо у горанској заједници се могу разврстати на оне до којих долази услед економске неизвесности и кризе (током историје бивало у неколико наврата), потом на оне које су проузроковане ратним околностима (након Другог светског рата, након 1999.), као и на оне које су израз индивидуалне тежње за усавршавањем и запослењем у иностранству у 21. веку.

Из напред изнесеног се може уочити да је горанска заједница изузетно миграторна, тј. да миграције представљају константу током дужег историјског периода и спрам тога један од симбола ове заједнице. У излагању ће фокус бити на миграцијама у 21. веку. Можемо их сагледати у контексту избора стратегија за решавање породичне (економске) кризе и несигурности, а можемо их посматрати и као пут ка новом сутра, поготово када су миграције младих у иностранству у питању. Радне миграције Горанаца у иностранству (Аустрија, Немачка) се могу разматрати у контексту инвестиција како у економски тако и у социјални капитал.

У вези са миграцијама горанског становништва се поставља питање њихових последица по горанску заједницу и културу, односно питање креирања и примене стратегија које би омогућиле изналажење

одговора горанске заједнице на проистекле економске, политичке, културне, демографске ситуације. У излагању ће се савременим миграцијама горанског становништва приступити са аспекта етнологије и антропологије и у контексту теоријских полазишта о последицама миграција по очување и заштиту културних особености и идентитета (горанске) заједнице. У том смислу ће се разматрати и контекст угроженог културног наслеђа на примеру горанске мањинске заједнице у Републици Србији.

Кључне речи: Гора, горанска заједница, печалба, миграције младих, неизвесност, горанско културно наслеђе

САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ АЛБАНСКИХ МИГРАЦИЈА У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ (ПРЕШЕВО И БУЈАНОВАЦ)

Данијела Здравковић

Универзитета у Нишу, Педагошки факултет у Врању

Теоријски промишљати и емпиријски синтетизовати савремена демографска кретања мањина на етнички мешовитом простору југа Србије (општине Прешево и Бујановац), а посебно у контексту са дугорочном променом етничке структуре Албанаца, није нимало захвална научна ангажованост. Наиме, унутрашње миграције становништва, па и етничких мањина представљају годишње истраживање које обухвата основне демографске податке о лицима која су променила пребивалиште, тј. трајно су се одселила из општина са територије Републике Србије. Међутим, према Закону о пребивалишту и боравишту грађана *пребивалиштем* се сматра „место у коме се грађанин настанио са намером да у њему стално живи, односно место у коме се налази центар његових животних активности, професионалних, економских, социјалних и других веза које доказују његову трајну повезаност с местом у коме се настанио“. У том смислу, наводимо и методолошку потешкоћу, која је истовремено и истраживачки изазов, за писање овог научног рада, јер Републички завод за статистику од 1998. године не располаже многим статистичким показатељима за истраживани простор, у прилог одређивању миграционог салда становништва – који представља разлику броја досељеног и броја одсељеног становништва на одређеној територији. У контексту, политичке нестабилности, посебно након сукоба на Косову 1999. године, као и сукоба у Прешевској долини 2000–2001, поставља се питање валидности и објективног сагледавања значајних карактеристика и статистичких показатеља савремених миграција Албанаца (у Србију, као и изван Србије).

У уводном делу рада, дајемо сажет социодемографски опис пограничних простора испитиваних општина уз државну границу, која деле судбину „себи сличних“ у свету, чије се упоришне тачке налазе у сталној опозицији између безбедоносних притисака од међуетничке дестабилизације региона па до потребе одрживости дијалога културе, мира и сарадње у региону.

Теоријска подлога рада је садржана у анализи „етничког састава становништва Републике Србије у иностранству“ „хетерогеност етничке структуре укупног становништва Републике Србије нужно се одражава и на етничку разноликост становништва Републике Србије у иностранству. Такође, бројност појединих етничких група у великој мери детерминише и бројност емиграната одређене националности. Уколико се посматрају најбројније националности у земљи (Срби, Мађари, Бошњаци, Муслимани, Роми и Албанци), оне су најбројније и у иностранству, али уз знатне разлике у уделима (....). Када се посматрају удели емиграната одређене националности у укупном броју припадника њихове етничке заједнице (у земљи и иностранству), уочавају се, такође, веома наглашене разлике. Најниже вредности имају Буњевци (1,8%), а највише Албанци, код којих је регистровано да се чак више од трећине припадника укупног броја налази у иностранству (35,6%)“.

Предмет истраживања је сагледавање главних карактеристика и узрока савремених миграција Албанаца из Прешева и Бујановца у земљама ЕУ (посебно Немачкој, Швајцарској, Белгији).

Циљ истраживања, садржан је у конкретизацији утицаја и прожимања следећих друштвених процеса: „демографски инжењеринг“, савремене тенденције потискивања мултикултурализма, неравномеран економски развој и економске маргинализације, слабљење локалне привреде и етничка димензија образовања, у контексту алармантних социодемографских показатеља испитиване мањине у општинама Прешево и Бујановац.

Статистички показатељи о националној припадности становника Републике Србије, који се односе на испитивану националну мањину, не пружају довољно података о тенденцијама албанских миграција из Јужне Србије *Пописи 1991, 2002, 2011. и 2022. године* не садрже податке за истраживани простор. Наиме, *Попис 1991. године* бојкотован је од стране већине албанског становништва, док *2002, 2011. и 2022. године* на територији јужне српске покрајине нису постојали услови за спровођење пописа (према *Попису 2022. године*).

Актуелност, ургентне, истраживачке теме намеће интердисциплинарно сагледавање савремених миграција испитиване мањине – Албанаца. Из тога посредно, произилазе, социјални и научни значај истраживачког питања о савременим миграцијама Албанаца. Добијени подаци из архива албанске заједнице и произашлих из дубинских интервјуа, пружиће нам могућност приближно реалне процене обима транснационалне мреже социјалне мобилности припадника испитиваних мањина у земљама ЕУ (посебно Немачкој, Швајцарској, Белгији), са једне стране и драматичног демографског пада броја припадника испитиване мањине, у општинама Прешево и Бујановац данас.

У раду ће бити коришћен интегративни, теоријско-методолошки приступ у испитивању јужног пограничја, а истоветан ће, за потребе овог истраживања бити садржан у квантитативној (статистички показатељи) и квалитативној (дубински интервју), анализи резултата истраживања одрживости идентитета националне мањине – Албанаца, у општини Прешево и Бујановац. Социолошки занимљива је обрада појединих специфичности миграције популације младих (под утицајем слабљења локалне привреде и образовања) који се одлучују на промену места привременог/ сталног боравка са југа Србије, ради даљег школовања или запошљавања, кроз процену квалитета живота младих. Подаци ће бити прикупљени на основу досадашњих *Ујуишцава за йрикуйљање йодайака* / дубински интервју, припремљених у оквиру пројекта 179013 – *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у йограничним ойштинама источне и југоисточне Србије* (руководио пројектом Драгољуб Б. Ђорђевић), који се реализовао на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансиран од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС, што раду даје додатни дигнитет у смислу његовог научног и социјалног значаја за академску и ширу јавност. Временска динамика за реализацију тока истраживања (дубински интервју биће спроведен на терену са припадницима албанске мањине уживо или онлајн) јул/август 2025, приликом посете родном месту. Анализа и тумачења одговора – добијених резултата, биће дата у оквиру изјашњења на следећа постављена питања:

1. Како се кретање становништва (Албанаца) одразило на квалитет живота младих и старијих људи у општинама Прешево и Бујановац?
2. Да ли је већина млађе популације Албанаца напустила свој родни крај након завршеног средњег образовања у Р Србији?

3. Какве су образовне и животне аспирације младих Албанаца са испитиваног подручја и да ли, поучени искуством „економске маргинализације“ претходних генерација, остварују своје животне циљеве у земљама ЕУ (посебно Немачкој, Швајцарској, Белгији)?

4. Да ли се Албанци који су напустили свој родни крај повремено враћају?

5. Каква је улога традиционалних религијских обичаја у опстајању и одржавању националног идентитета Албанаца у општинама Прешево и Бујановац?

У оквиру, наше тежње да рад буде интердисциплинарног истраживачког карактера, нека од постављених истраживачких питања су добила и одговоре, док су нека од њих и даље „отворена“ за нова истраживања.

Кључне речи: миграције, Албанци, јужна Србија, слабљење локалне привреде, образовање

МИГРАЦИЈЕ РЕЛИГИЈСКИХ МАЊИНА ИЗ ЈУГОСЛАВИЈЕ: СЛУЧАЈ АДВЕНТИСТА СЕДМОГ ДАНА И ТРАНСНАЦИОНАЛНЕ РЕЛИГИЈСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У НЕМАЧКОЈ

Александра Ђурић Миловановић, Марко Галић

Балканолошки институт САНУ

Либерализацијом миграционих закона током шездесетих година 20. века, социјалистичку Југославију захвата талас исељавања становништва у земље западне Европе, углавном ради побољшања економске ситуације. Овај тренд био је присутан и код припадника различитих религијских мањинских заједница, укључујући и Адвентисте седмог дана. Иако је миграциони талас захватио становништво у целини, адвентисти су на одлуку да напусте земљу били додатно мотивисани верским разлозима, као што су проблеми са обележавањем суботе и потешкоће настале услед одбијања служења војног рока (код припадника Реформног покрета АСД). Ово је довело до приметног одласка верника у различите делове света, укључујући земље западне Европе, Северну Америку и Аустралију, где су се убрзо по њиховом доласку почеле формирати језички хомогене исељеничке конгрегације. У овом тексту, на примеру десет наратива прикупљених од чланова јужнословенске адвентистичке заједнице која већ више од педесет година делује у немачком граду Офенбаху, анализира се улога ове заједнице у адаптацији новопридошлих миграната на нови културно-географски контекст, као и њена функција у очувању „јужнословенског“ идентитета код млађих чланова рођених на територији Немачке. У тексту се посебна пажња посвећује транснационалним везама које адвентистичке заједнице у дијаспори одржавају са матицама, како кроз институционалну сарадњу, тако и кроз личне, породичне и религијске односе. Ове везе омогућавају размену идеја, материјалну и духовну подршку, као и јачање колективног идентитета у условима миграције и дијаспорског живота.

СРБИЈА: МИГРАЦИЈЕ ЛГБТ МАЊИНЕ

Зорица Мршевић

Института друштвених наука; Факултет за европске правно политичке студије

Миграције ЛГБТ мањине из Србије карактеришу специфични мотиви, обрасци и изазови који се разликују од миграција других мањинских група. ЛГБТИ особе најчешће мигрирају саме, без подршке породице, због неодобравања или неприхватања од стране најближих. Основна карактеристика миграције ЛГБТ мањине из Србије је њихова дубока мотивациона потрага за сигурношћу, прихватањем и бољим животним условима. Они траже земље у којима ће се осећати сигурније и прихваћеније, где су њихова права заштићена и где постоји већа друштвена толеранција према сексуалним мањинама. ЛГБТ особе најчешће мигрирају због страха од дискриминације, насиља и хомофобије у Србији. Иако су законска права побољшана, друштвена стигматизација и нетолеранција су и даље присутне. Присутни су и економски разлози јер се многи ЛГБТ појединци суочавају са потешкоћама у проналажењу посла или су изложени дискриминацији на радном месту, што их мотивише да потраже боље економске прилике у иностранству. ЛГБТ особе најчешће мигрирају у земље Западне Европе (Немачка, Холандија, Шведска), Северне Америке (Канада, САД) и Аустралије, где постоји већа заштита њихових права и бољи услови за живот. Ове земље имају законе против дискриминације, легализоване истополне бракове или партнерства и активне ЛГБТ заједнице које пружају подршку.

Положај ЛГБТ особа у Немачкој (где ЛГБТ мањине из Србије најчешће одлазе) и Србији разликује се у неколико кључних аспеката, укључујући правни статус, друштвену прихваћеност и доступност ресурса подршке. ЛГБТ у Немачкој уживају широка правно регулисана права. Истополни бракови су легални од 2017. године, а истополни парови могу усвајати децу. Постоје закони против дискриминације на основу сексуалне оријентације и родног идентитета у различитим областима, укључујући запошљавање и становање. Немачка такође пружа правну заштиту транс особама, укључујући право на промену имена и ознаке пола у званичним документима. Друштвена прихваћеност ЛГБТ особа у Немачкој је висока, посебно у већим градовима као што су Берлин, Хамбург и Минхен. Постоје бројне ЛГБТ организације, културни догађаји и заједнице које пружају подршку и промовишу инклузију. У Немачкој постоје многе невладине организације, саветовалишта и здравствене услуге специјализоване за ЛГБТ особе. Такође, држава пружа подршку кроз различите програме и иницијативе за промовисање инклузије. ЛГБТ особе су релативно добро заступљене у немачким медијима, с позитивним приказима у телевизијским емисијама, филмовима и серијама. У Србији постоје закони који забрањују дискриминацију на основу сексуалне оријентације, али њихова примена је често ограничена. Истополна заједница није правно призната и покушаји да се концепира нацрт таквог прописа изазвао је 2021 широку друштвену мобилизацију противљења. Права транс особа су такође ограничена, и процес промене ознаке пола у званичним документима може бити компликован. Друштвена прихваћеност ЛГБТ особа у Србији је нижа, посебно у руралним подручјима и конзервативнијим деловима земље. Иако се ситуација побољшава, ЛГБТ особе се често

суочавају с предрасудама, дискриминацијом и насиљем. Поворке поноса су од 2014 постале редовне само у Београду, али су често праћене високим нивоом полицијског обезбеђења, протестима и покушајима забрана као што је било случај са Европрајдом 2022. Иако у Србији постоје организације које пружају подршку ЛГБТ особама, као што су „Да се зна“ и „Лабрис“, ресурси су ограниченији у поређењу с Немачком. Медијска репрезентација ЛГБТ особа у Србији је знатно ређа, а они се често суочавају с негативним стереотипима или игнорисањем.

Припадати ЛГБТ мањини, бити међу најнезаштићенијим групацијама у нашем друштву, стално подстиче мотивацију за исељење. То је посебно дошло до изражаја 2022. када се месецима водила права кампања против Европрајда и против људских права ЛГБТ особа у ситуацији када у овој земљи заправо мимо заиста малобројне ЛГБТ заједнице (и то не целе) и не постоји политички савезник права на одржавање Прајда, и када заправо целокупни политички естаблишмент не жели Прајд. Цела та узаврела, мржњом прожета атмосфера обелоданила је колико су крхки темељи толеранције и суживота, уз присутну претњу да се тај баланс изгуби и на другим пољима. Због тога има оних који сматрају, нпр. професор Ратко Божовић да је стање демократије, слобода и толеранције у Србији у неким својим аспектима процес „напредовања у назадовању“, услед неофашизма који прети да поништи и идеал о могућем отвореном, демократском друштву.

Као и код других група, одлазак образованих и талентованих ЛГБТ особа доприноси „одливу мозгова“ из Србије. Миграције могу ослабити локалну ЛГБТ заједницу, али такође могу ојачати везе са дијаспором, која може пружати подршку и допринети променама у матичној земљи.

